

АНОТАЦІЯ

***Васкул С. В.* Постсекулярна ревіталізація релігійності: вектори християнського богословського дискурсу та церковно-соціальних практик.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності – 031 Релігієзнавство – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2026.

Роботу присвячено комплексному дослідженню феномена постсекулярної ревіталізації релігійності як закономірності сучасного релігійного буття, що виявляється у трансформації публічного статусу релігії та активізації її соціальної функціональності. У центрі уваги – вектори християнського богословського дискурсу та церковно-соціальних практик, через які відбувається переосмислення місії Церкви в умовах постсекулярного плюралізму, глобальних криз і повномасштабної російсько-української війни. Дослідження поєднує філософсько-релігієзнавчий аналіз теорій секуляризації та постсекулярності з вивченням аксіологічних орієнтирів сучасного християнства і конкретних форм його соціального служіння (волонтерство, військове та медичне капеланство, гуманітарна адвокація, міжконфесійна солідарність), що дозволяє розкрити механізми переходу від теоретичного дискурсу до живої суспільної практики.

Актуальність дослідження зумовлена глибинними світоглядними та соціокультурними трансформаціями сучасності, які засвідчують обмеженість класичної секуляризаційної парадигми та потребу нового осмислення ролі релігії в публічному просторі. В умовах екзистенційної кризи, спричиненої війною в Україні, релігійні інституції постають не лише як носії традиції, а як активні суб'єкти громадянського суспільства, що формують моральну інфраструктуру солідарності, підтримують національну резильєнтність і сприяють деколонізації релігійної свідомості. Постсекулярність є контекстом

інтенсивної трансформації глобального релігійного ландшафту, що характеризується як посиленням соціальної зримості релігії, так і її функціональною диференціацією. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз здатності релігійних спільнот до інституційної адаптації, вироблення нових форм комунікації з суспільством та участі у формуванні етичних відповідей на виклики сьогодення. Аналіз постсекулярної ревіталізації релігійності дає можливість зрозуміти, у який спосіб християнський богословський дискурс адаптується до нових історичних викликів, долає ізоляціонізм і набуває соціально відповідального, публічно релевантного характеру, що має важливе значення і для релігієзнавчої теорії, і для практики державно-церковних відносин та розвитку громадянського суспільства.

Мета дисертаційного дослідження полягає в концептуалізації постсекулярної ревіталізації релігійності як закономірності сучасного релігійного буття, що реалізується через інтенсифікацію ціннісно-солідаризуючого компонента християнського богословського дискурсу та адаптації нових церковно-соціальних практик в Україні до глобальних викликів та екзистенційного контексту повномасштабної війни в Україні. Особлива дослідницька увага приділяється виявленню взаємозв'язку між трансформаціями богословського мислення та змінами у практиках соціального служіння Церкви, що дозволяє розглядати постсекулярну ревіталізацію як цілісний світоглядно-праксеологічний процес.

Для досягнення поставленої мети в дисертації розв'язуються такі **дослідницькі завдання**:

- систематизувати тематичний спектр джерел та наукових праць з проблематики, визначивши рівень наукової розробки тем, дотичних до постсекулярної ревіталізації релігійності;

- обґрунтувати методологічні й термінологічні засади розвідки, уточнивши зміст ключових категорій в контексті постсекулярного дискурсу;

- здійснити релігієзнавчо-соціологічний аналіз трансформації сучасної релігійності, виявивши її нові якісні характеристики в умовах постсекулярного повороту;

- проаналізувати філософсько-релігієзнавчі підходи до осмислення постсекулярних процесів у сучасному соціумі та культурі;

- розкрити аксіологічні параметри сучасного християнського дискурсу та виявити їхні актуальні змістові конотації у відповідь на виклики сьогодення;

- дослідити процеси ревіталізації ідеалів спільнотності у християнському богослов'ї межі ХХ – початку ХХІ ст. через призму екуменічної концепції;

- виявити особливості актуалізації постсекулярної ревіталізації релігійності в Україні як простору плюралізму та формування громадянської суб'єктності;

- експлікувати місце і роль українських Церков у ціннісному спектрі суспільних практик, визначивши критерії їхньої соціальної відповідальності та місійності в сучасних умовах.

Сукупність поставлених завдань формує логічно послідовну дослідницьку стратегію, спрямовану на інтеграцію теоретичного аналізу постсекулярності з емпіричним осмисленням сучасних церковно-соціальних практик.

Об'єктом дослідження постає феномен релігійності в динаміці взаємозв'язку соціокультурних та богословських трансформацій у руслі переходу від парадигми класичної секуляризації до постсекулярної ревіталізації.

Предметом дисертаційної роботи є богословсько-теоретичні вектори та практично-соціальні механізми реалізації християнського свідчення в умовах постсекулярного плюралізму, антропологічних наслідків глобальних криз та російсько-української війни.

Наукова новизна дослідження полягає в цілісній концептуалізації постсекулярної ревіталізації релігійності як якісної трансформації функціональності християнства в умовах плюралістичного суспільства та

екзистенційних викликів війни. У роботі вперше обґрунтовано залежність соціальної й місійної життєвості релігійної інституції від системності її ціннісно-солідаризуючих практик, розкрито праксеологічні риси консолідуючого типу релігійної комунікації в умовах національної кризи, а також експліковано українську специфіку постсекулярних процесів як простір формування громадянської суб'єктності Церков. Доповнено теоретичну модель партнерства Церкви і держави з урахуванням інституціоналізації військового та медичного капеланства, запропоновано інтерпретацію релігійної адвокації як форми «дипломатії свідчення» та здійснено критичну деконструкцію сакралізованих неоімперських ідеологем, що дозволяє розширити аналітичні можливості сучасного релігієзнавства й соціального богослов'я. Окреслений підхід поглиблює розуміння ролі релігійних суб'єктів у процесах суспільної консолідації, зокрема через формування нових моделей публічного богослов'я, орієнтованого на діалог, відповідальність і солідарність.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних релігієзнавчих *методів*, що забезпечують міждисциплінарний характер аналізу. Системний і соціально-функціональний підходи дали змогу розглянути релігійність як динамічну підсистему суспільства та простежити взаємозв'язок богословського дискурсу з конкретними церковно-соціальними практиками. Герменевтичний, феноменологічний, історико-генетичний і компаративний методи застосовано для інтерпретації богословських текстів, реконструкції еволюції теорій секуляризації та виявлення специфіки української моделі постсекулярної ревіталізації релігійності.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні концептуальних засад постсекуляризму та розвитку сучасної еклезіології й соціального богослов'я через осмислення релігії як чинника публічної солідарності та національної стійкості.

Практична значущість дослідження виявляється у можливості використання його результатів у сфері як державно-церковних, так і церковно-

державних відносин, розвитку інститутів військового й медичного капеланства, а також у ході викладання спеціалізованих дисциплін освітніх програм з релігієзнавства, богослов'я та соціальної роботи. Окремі положення роботи можуть бути використані при розробці стратегій взаємодії релігійних організацій із державними інституціями та громадянським суспільством у кризових умовах.

Ключові поняття: релігія, Церква, християнство, постсекулярна ревіталізація релігійності, держава, соціальна доктрина, соціальна активність Церкви, Україна, церковно-релігійна політика, релігійна ідентичність, війна, релігійне лідерство, волонтерство, капеланство, глобалізація.

ABSTRACT

Vaskul S. Post-Secular Revitalization of Religiosity: Vectors of Christian Theological Discourse and Church-Social Practices. – Qualification scientific work submitted as a manuscript.

The dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 Humanities, specialty 031 Religious Studies – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2026.

The study is devoted to a comprehensive examination of the phenomenon of post-secular revitalization of religiosity as a regular feature of contemporary religious life, manifested in the transformation of the public status of religion and the intensification of its social functionality. The focus is on the vectors of Christian theological discourse and church-social practices through which the mission of the Church is reinterpreted in the context of post-secular pluralism, global crises, and the full-scale Russian-Ukrainian war. The research combines a philosophical and religious studies analysis of theories of secularization and post-secularity with an exploration of the axiological orientations of contemporary Christianity and specific forms of its social ministry (volunteering, military and medical chaplaincy,

humanitarian advocacy, interconfessional solidarity), thereby revealing the mechanisms of transition from theoretical discourse to living social practice.

The relevance of the study is determined by profound worldview and socio-cultural transformations of the present, which demonstrate the limitations of the classical secularization paradigm and the need for a renewed understanding of the role of religion in the public sphere. In the context of the existential crisis caused by the war in Ukraine, religious institutions emerge not only as bearers of tradition but also as active subjects of civil society, shaping a moral infrastructure of solidarity, strengthening national resilience, and contributing to the decolonization of religious consciousness. Post-secularity constitutes a context of profound transformation of the global religious landscape, characterized both by the increasing public visibility of religion and by its growing functional differentiation. Within this framework, particular significance is attached to examining the capacity of religious communities for institutional adaptation, the development of new modes of engagement with society, and their participation in shaping ethical responses to contemporary challenges. The analysis of post-secular revitalization of religiosity makes it possible to understand how Christian theological discourse adapts to new historical challenges, overcomes isolationism, and acquires a socially responsible and publicly relevant character, which is significant both for religious studies theory and for the practice of church-state relations and the development of civil society.

The aim of the dissertation is to conceptualize the post-secular revitalization of religiosity as a regular feature of contemporary religious existence, realized through the intensification of the value-solidarity component of Christian theological discourse and the adaptation of new church-social practices in Ukraine to global challenges and to the existential context of the full-scale war in Ukraine. Particular scholarly attention is devoted to identifying the interrelationship between transformations in theological thought and changes in the practices of the Church's social ministry, which makes it possible to conceptualize post-secular revitalization as an integrated worldview-praxeological process.

To achieve this aim, the dissertation addresses the *following research objectives*:

- to systematize the thematic spectrum of sources and scholarly works on the issue, determining the level of academic development of the phenomenon of post-secular revitalization of religiosity;
- to substantiate the methodological and terminological foundations of the study by clarifying the content of key research categories within the context of post-secular discourse;
- to conduct a religious and sociological analysis of the transformation of contemporary religiosity, identifying its new qualitative characteristics under the conditions of the post-secular turn;
- to analyze philosophical and religious studies approaches to understanding post-secular processes in contemporary society and culture;
- to reveal the axiological parameters of contemporary Christian discourse and identify their current semantic connotations in response to modern challenges;
- to investigate the processes of revitalization of the ideals of community in Christian theology at the turn of the twentieth and twenty-first centuries through the prism of the ecumenical concept;
- to identify the specific features of the actualization of post-secular revitalization of religiosity in Ukraine as a space of pluralism and the formation of civic subjectivity;
- to explicate the place and role of Ukrainian Churches within the value spectrum of social practices, defining the criteria of their social responsibility and mission in contemporary conditions.

The set of research objectives constitutes a logically coherent research strategy aimed at integrating the theoretical analysis of post-secularity with the empirical examination of contemporary church-based social practices.

The *object* of the research is the phenomenon of religiosity in the dynamics of the interrelation between socio-cultural and theological transformations within the transition from the paradigm of classical secularization to post-secular revitalization.

The *subject* of the dissertation is the theological-theoretical vectors and practical-social mechanisms of the realization of Christian witness under conditions of post-secular pluralism, the anthropological consequences of global crises, and the Russian-Ukrainian war.

The scientific novelty of the study lies in the comprehensive conceptualization of post-secular revitalization of religiosity as a qualitative transformation of the functionality of Christianity in a pluralistic society and under the existential challenges of war. For the first time, the dependence of the social and missionary vitality of a religious institution on the systematic character of its value-solidarity practices has been substantiated; the praxeological features of a consolidating type of religious communication in a situation of national crisis have been revealed; and the Ukrainian specificity of post-secular processes as a space for the formation of civic subjectivity of the Churches has been explicated. The theoretical model of Church–state partnership has been further developed, taking into account the institutionalization of military and medical chaplaincy; an interpretation of religious advocacy as a form of “diplomacy of witness” has been proposed; and a critical deconstruction of sacralized neo-imperial ideologemes has been carried out, thereby expanding the analytical potential of contemporary religious studies and social theology. The outlined approach deepens the understanding of the role of religious actors in processes of social consolidation, particularly through the development of new models of public theology oriented toward dialogue, responsibility, and solidarity.

The research employs a complex of *general scientific and specialized religious studies methods*, ensuring the interdisciplinary character of the analysis. The systemic and socio-functional approaches made it possible to consider religiosity as a dynamic subsystem of society and to trace the interrelation between theological discourse and specific church-social practices. Hermeneutic, phenomenological, historical-genetic, and comparative methods were applied to interpret theological texts, reconstruct the evolution of secularization theories, and identify the specific features of the Ukrainian model of post-secular revitalization of religiosity.

The theoretical significance of the study lies in deepening the conceptual foundations of post-secularism and advancing contemporary ecclesiology and social theology through an understanding of religion as a factor of public solidarity and national resilience.

The practical significance of the research consists in the possibility of applying its results in the sphere of church-state relations, in the development of military and medical chaplaincy institutions, as well as in educational programs in religious studies, theology, and social work. Certain provisions of the study may be applied in the development of strategies for interaction between religious organizations, state institutions, and civil society in times of crisis.

Keywords: religion, Church, Christianity, post-secular revitalization of religiosity, state, social doctrine, social activity of the Church, Ukraine, church-religious policy, religious identity, war, religious leadership, volunteering, chaplaincy, globalization.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМАТИКОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

**Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:**

Наукові праці у виданнях,

включених до переліку наукових фахових видань України

1. Васкул С. Богословське окреслення екуменічної парадигми та ціннісний спектр міжконфесійних суспільних практик. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2023. Вип. 45 (7–9). С. 118–130.

2. Васкул С. Українські церкви у ціннісному спектрі суспільних практик: критерії соціальної відповідальності та місійності. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2024. Вип. 2 (180). Том 1. С. 156–174.

3. Vaskul S. Religious institutions in the transformation processes of Ukrainian identity in wartime conditions. *Skhid*. 2025. Vol. 7, Issue 2. P. 19–25.

Наукові праці у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Horokholinska I., Vaskul S., Brodetskyi O., Kvik A. Post-Secular Revitalization of Religion: Ukrainian Experience of Social Initiatives by Churches as a Moral Alternative to the Russian «Theology» of War. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2026. Vol. 46 : Iss. 1, Article 3. (**Web of Science, Scopus, Q2** – <https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=21101185496&tip=sid&clean=0>).
(Внесок: Горохолінська І.: Теоретичний аналіз постсекулярності; рефлексія щодо «морального самовизначення» особистості в постсекулярному світі; пояснення ролі священнослужителів / не священнослужителів у медичному капеланстві. Васкул С.: Конкретизація поняття «постсекулярна ревіталізація релігії» і співвіднесення його із принципами діяльності ДЕСС та ВРЦіРО України; аналіз Закону України «Про Службу військового капеланства» та відповідних підзаконних актів; дослідження змін у законодавстві щодо обмежень для релігійних організацій, пов'язаних з країною-агресором. Бродецький О.: Обґрунтування актуальності соціально-ціннісної теми статті; порівняння української моделі релігійної активності з російською «теологією війни» на ґрунті контент-аналізу публічного нарративу церковних лідерів у державі-агресорі; впровадження поняття «guardian of not-abandonment» («вартовий неполишеності») щодо капелана. Квік А.: Висвітлення ролі міжцерковного діалогу; аналіз кейсу щодо капеланів-мусульман і аспекту участі жіноцтва у військовому капеланстві).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Васкул С. Квік А. Феномен постсекулярності в контексті сучасного релігієзнавчо-філософського дискурсу. *Молодіжна наука заради миру та розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої Всесвітньому дню науки 9–11 листопада 2022 року. Чернівці, 2022. С. 195–197. (Внесок авторів: Васкул С.: Концептуалізація та

теоретичне обґрунтування: розробка основної ідеї дослідження щодо трансформації релігійності в постсекулярну добу; здійснення компаративного аналізу дефініцій «секулярність», «десекуляризація» (за П. Бергером) та «постсекулярність»; критичний перегляд класичних теорій секуляризації; методологічне опрацювання та систематизація підходів Ю. Габермаса та Ч. Тейлора щодо присутності релігійного досвіду в публічному просторі. Квік А.: Формулювання висновків через виведення сутнісних елементів постсекулярної парадигми як синтезу секулярного та релігійного, обґрунтування переходу від «антирелігійної світськості» до «конструктивної»).

2. Васкул С., Квік А. Богословське окреслення екуменічної парадигми та ціннісний спектр її суспільних практик. *Молодіжна наука заради миру та розвитку* : зб. матеріалів Міжнародної науково практичної конференції (8–10 листопада 2023 року, м. Чернівці). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 187–191 (Внесок авторів: Васкул С.: Джерелознавчий аналіз через опрацювання та інтерпретація фундаментальних документів Католицької Церкви (II Ватиканський собор: *Unitatis Redintegratio, Nostra Aetate*) та Православної Церкви (Критський собор 2016 р.). Здійснення компаративістики через порівняння «інституційного екуменізму» та «екуменізму життя», аналіз критики екуменічного руху з боку фундаменталістських кіл. Синтез результатів та формулювання висновків щодо взаємодоповнюваності богословського та соціального вимірів єдності. Квік А.: Дослідження соціальних практик та аналіз конкретних кейсів міжконфесійної співпраці в Україні після 24 лютого 2022 року, зокрема візиту делегації ВРЦіРО до Ватикану. Аналіз гуманітарного аспекту висвітлення ролі екуменічних медіаресурсів та круглих столів у координації допомоги постраждалим від війни та військовополоненим)

3. Васкул С. Соціальна місія християнських церков в умовах російської агресії проти України: релігійний вплив у контексті глобальних і гуманітарних викликів. *Молодіжна наука заради миру та розвитку*: зб. матеріалів III

Міжнародної науково-практичної конференції (12–14 грудня 2024 року, м. Чернівці). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. С. 288–291.

4. Васкул С. Еволюція державно-церковного партнерства в Україні: компаративний аналіз етичної ролі Церков. *Світоглядно-ціннісні засади соціальної інтеграції й інклюзивні практики в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 30–31 жовтня 2025 р.)* Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 167–170.